

BOEKBESPREKING DE UIL. EEN BIOGRAFIE



Van grotschilderingen tot Pokémon-kaarten

ANOUK ZUURMOND

Boeken

Stephen Moss schreef een uilenboek zoals alleen hij dat kan. Oude ornithologische teksten, zijn eigen ervaringen en uitstapjes naar de cultuurgeschiedenis, literatuur en kunst leveren een rijk boekwerk op.

Waarom is het toch zo dat uilen door hun lieve ronde hoofd en grote ogen bijna een schattig Disney-figuur lijken, maar tegelijkertijd door de geschiedenis heen veel mensen toch ook de stuipen op het lijf hebben gejaagd? Die vraag staat centraal in het nieuwe boek van de Britse natuurhistoricus, vogelaar, auteur en televisieproducent Stephen Moss, dat in de Nederlandse vertaling in 2024 verscheen met de titel *De uil*. Een biografie. Dit werk is een toevoeging aan een reeks van 'vogelbiografieën' die deze auteur al publiceerde: eerder bracht hij boeken uit over *De zwaluw*, *Het winterkoninkje* en *Het roodborstje*. Die laatste titel las ik al een tijdje geleden met veel plezier; het is een prachtig boek over een van de meest geliefde en bekende vogels van Groot-Brittannië. Maar met deze uilen-editie heeft Moss het zich wel wat moeilijker gemaakt: in tegenstelling tot het *Roodborstje* richt hij zijn aandacht nu op vogels die we nauwelijks zien en zelden horen. Tegelijkertijd spreken ze zeer tot de verbeelding. De ambivalentie van deze bijzondere vogelsoort – geliefd maar mysterieus, aandoenlijk en ook angstaanjagend – weet Moss goed over te brengen op de lezer.



De Uil van Stephen Moss is uitgegeven door Ambo/Anthos en kost € 26,99

Foutje van Hegel

Moss heeft zich met dit boek tot doel gesteld om zich te verdiepen in het leven, de gewoonten, het gedrag en de culturele verbanden van de zeven soorten uilen die op de Britse eilanden voorkomen: Bosuil, Kerkuil, Steenuil, Ransuil, Velduil, Sneeuwuil en de Oehoe. Een slothoofdstuk doet verslag van zijn ervaringen met uilen wereldwijd. Zijn aanpak is dezelfde als in zijn andere vogelbiografieën: hij combineert teksten uit de geschiedenis van de ornithologie met zijn eigen ervaringen en uitstapjes naar de cultuurgeschiedenis, literatuur en kunst. Dat betekent dat het boek citaten bevat uit Shakespeare, een verwijzing naar *Meneer de Uil* uit de *Fabeltjeskrant*, een relaas over de Sneeuwuil uit de bekende Harry Potter-films en een beschrijving van hoe een Oehoe zich vestigde in Central Park, hartje New York. Het boek staat bovendien vol met prachtige afbeeldingen. Van antieke hiërogliefen tot 19e-eeuwse gravures en 21ste-eeuwse schilderijen: het maakt deze biografie tot een lust voor het oog.

Als producent van natuurprogramma's weet Moss hoe belangrijk moderne technologie is geweest voor de intro-

ductie van de uil bij het grote publiek. In Groot-Brittannië wordt jaarlijks het tv-programma 'Springwatch' uitgezonden: een equivalent van de succesvolle website van de Vogelbescherming in Nederland, 'Beleef de lente'. Middels camera's zijn we tegenwoordig in staat om mee te kijken met de meest intieme momenten uit het bestaan van die geheimzinnige vogels, de uilen. Dat doet iets met de beeldvorming. Soms in negatieve zin: tot afschuw van vele Britse tv-kijkers toonde een van de 'Springwatch'-afleveringen hoe een uil een jong kuiken dat weinig overlevingskansen had, kapot scheurde en aan de grotere kuikens in nest voerde. En natuurlijk ook in positieve zin. De meest geliefde

filmpjes op de website van 'Beleef de lente' in Nederland zijn immers vaak van uilen: de man en vrouw Kerkuil die zo liefdevol met elkaar omgaan, de schattige takkelingen van de Bosuil die onhandig hun eerste schreden in de bomen doen en natuurlijk de aandoenlijk kleine Steenuil, die allerlei indringers bij het nest moet zien te verjagen door zich heel groot te maken en stoer te doen.

Die Steenuil is door Beleef de lente mijn favoriete uil geworden. Ik leerde van Moss dat de witte wenkbrauw, witte sluier en het paar grote gele ogen als het ware op het achterhoofd van de Steenuil is gekopieerd, waardoor ze je ook aan lijken te kijken als ze met hun

Stephen Moss is enthousiast vogelaar en producer van natuurdocumentaires zoals bijvoorbeeld *Springwatch* voor de BBC. Hij schrijft voor de *Guardian* en publiceerde talloze vogelboeken, o.a. *de Roodborst*, *De Zwaluw* en *het Winterkoning*



BOEKBESPREKING DE UIL. EEN BIOGRAFIE

rug naar je toe zitten. Een geweldige evolutionaire aanpassing. De Steenuil zien we al terug op Griekse vazen, ook in aanwezigheid van de Griekse godin van de wijsheid, Pallas Athene (of Minerva in de Romeinse variant). Mede daardoor wordt specifiek de Steenuil met (filosofische) wijsheid geassocieerd. Ik had me nooit gerealiseerd dat het bekende citaat van de Duitse filosoof Hegel daarom ook gaat over de Steenuil: “Minerva’s uil spreidt haar vleugels pas bij valavond”. Fijntjes merkt Moss daarover op: “Hegel bedoelt te zeggen dat we een historische gebeurtenis pas achteraf kunnen begrijpen, als het te laat is. Misschien is het onbeleefd om erop te wijzen dat steenuilen weliswaar hoofdzakelijk nachtdieren zijn, maar ook vaak overdag vliegen, en Hegel met zijn

“Minerva’s uil spreidt haar vleugels pas bij valavond”

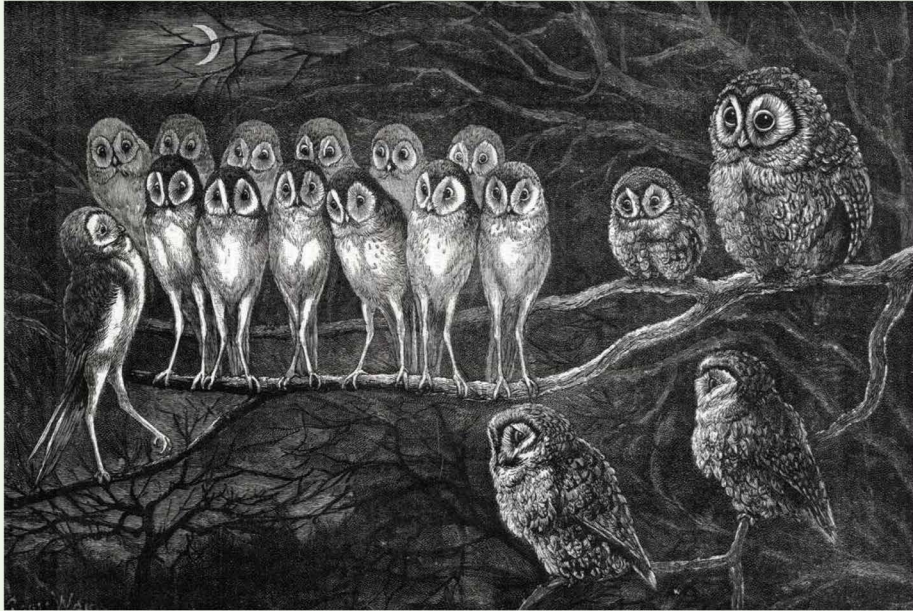


uitspraak niet getuigt van bijzonder adequate kennis omtrent de vogel en zijn gedrag” (p. 109). Een prettige relativisering van zo’n grote Duitse denker en diens veel geciteerde uitspraak.

De Hollandse terror-Oehoe

Veel van de beschrijvingen van Moss over uilen betreffen specifiek de Britse context: de waarnemingen, populaties en anekdotes zijn grotendeels dus plaatsgebonden – en af en toe mis je als lezer daardoor de Nederlandse situatie. Toch komt onze nationale context soms voorbij in dit boek. Een goed voorbeeld is het hoofdstuk over de Ransuilen, die in Groot-Brittannië notoir schuw zijn.

Moss merkt op dat daarin een enorm verschil is met het Europese vasteland, waar deze vogel de mens vreemd genoeg veel beter lijkt te verdragen. Hij verwijst naar een film die hij maakte over een Ransuilenroest in de stad Groningen, waar een twintigtal exemplaren zich had verzameld en onaangedaan leek door de vele fietsers en voetgangers in de directe omgeving. Dat is voor Nederlanders herkenbaar: regelmatig verschijnen er berichten in de media over roestplaatsen van grote groepen Ransuilen midden in drukke woonwijken van Dronten of Odijk. Ook de vertaler, Robbert-Jan Henkes, heeft een bijdrage geleverd om de Nederlandse lezer tegemoet te komen. In een anekdote van Moss over een agressieve Oehoe in Yorkshire vermeldt hij in een voetnoot hoe Purmerend in 2015 op gelijksoortige wijze werd opgeschrikt door een zogenaamde ‘terror-Oehoe’, die meer dan vijftig mensen had



aangevallen; deze uil werd gevangen en verplaatst naar Artis, waarna hij verhuisde naar een Roemeense dierentuin om zich daar te ontpoppen tot publieksliefeling. Op minder opvallende plekken speelt Nederland ook een rol. In het laatste hoofdstuk beschrijft Moss zijn ervaringen met uilen wereldwijd, waarin hij ook zijn meest bijzondere waarneming van een uil heeft opgenomen: een Pels Visuil, in Botswana in 2008. Hij beschrijft het uiterlijk van deze uil als “een trieste leeuw” (p. 189). Ik was benieuwd naar zo’n leeuwen-uil en zocht een foto op. Het bleek dat deze zeldzame uil zijn naam dankt aan een Nederlander: de natuuronderzoeker Hendrik Severinus Pel (1818-1876), die tevens koloniaal bestuurder in Afrika was.

Het antwoord op de vraag die aan de basis van dit boek lag – de mysterieuze

combinatie van een vogelsoort die tegelijkertijd knuffelbaar is en ook een bode van onheil – is evenwel van toepassing op alle landen waar uilen voorkomen. Uilen zijn eerst en vooral wilde vogels en een van de meest hypnotiserende en fascinerende wilde vogels van allemaal. Ze hebben een diepgaande band met ons, dwars door verschillende culturen heen, en ze verdienen onze bescherming. Desondanks gaan de populaties van de Steenuil, Ransuil en Velduil in Nederland achteruit. Een van de beste manieren, stelt Moss, om deze neergang te stoppen is te zorgen voor een minder landbouwintensieve en een meer diverse en prooierijke habitat. Laten we hopen dat we dat niet pas achteraf begrijpen, als het te laat is.

Stephen Moss. (2024). *De uil. Een biografie*. (Vertaald door Robbert-Jan Henkes) Amsterdam: AmboAnthos